

*Cam așa
arătau
Bucureștii
cînd ea,
Domnița
Ralu...*

Premieră la București acum 150 de ani...

Acum o sută cincizeci de ani, în iarna anului 1819, se ridica, în București, cortina celei dintîi reprezentații în limba română la teatrul de la „Cișmeaua Roșie”. Se juca *Hecuba*, în tîlmăcirea lui A. Nănescu, avînd în rolul titular pe I. Heliade-Rădulescu, „carele — ne spune N. Filimon — dorind ca reprezentațiunea să iasă întru toate bine, împlinea și rolul de sufler”.

„Premiera” de la „Cișmeaua Roșie” nu era cel dintîi spectacol în limba națională în țările românești: ieșenii o auziseră pe

scenă încă din 1816, rostită de personajele piesei *Mirtil și Hloe* a lui Asachi, „prelucrată după nemuritorii Gessner și Florian”, iar bucureștenii în 1818, „prin junii elevi de la Sf. Sava”, care au jucat *Avarul* în tîlmăcirea profesorului Erdeli, colegul lui Gh. Lazăr. Iar cîțiva ani mai tîrziu, în 1825, elevii școalelor de la Blaj, după un spectacol în limba latină cu *Aulularia* lui Plaut, aveau să aducă și ei limba română pe scenă, jucînd o pastorală în versuri românești datorată lui Timotei Cipariu.

nu era, desigur, nici primul spectacol de teatru românesc pe aceste meleaguri unde străvechi mituri păgâne, reluate în forme noi, au dat „Vicleimul”, „Irozii” și atitea alte spectacole de teatru popular, unde „măscăricii”, „pehlivanii” sau „păpușarii” au fost la mare cinste nu numai la serbările populare, ci și la curțile domnești, și unde într-adevăr se poate spune că originile genului dramatic „se pierd în negura timpului”.

Dar să ne întoarcem puțin la anii aceia, când capitala Țării Românești vedea pentru prima oară o clădire zidită anume pentru a adăposti spectacole de teatru.

După ce, la sfârșitul secolului ce trecuse, cunoscuseră un scurt răstimp de liniște și de belșug, și o asemenea „ieftinătate la mărfuri, la dobitoace și la bucate”, încît cronicarul Dionisie Eclesiarhul e ispitit să dea o lungă și convingătoare înșiruire de prețuri, bucareștenii văd pierind din nou, năprasnic, această „dolce vita”. Un cutremur de pământ, în care se prăbușește turnul de la Radu-Vodă, un foc cumplit, care mistuie în 12 ore centrul comercial al orașului și cîteva mahalale, două revărsări ale Dîmboviței, care au nimicit, precum consemnează un cronicar contemporan, „toată lunca... și casele din ea” și, în sfîrșit, două epidemii de ciumă, printre care vestita „ciumă a lui Caragea” — iată calamitățile naturale care i-au încercat greu pe locuitorii Capitalei, într-un răstimp de nici douăzeci de ani.

Și totuși, înсуфleteți de aceeași nemaipomenită energie vitală, bucareștenii puneau la loc, ca în basme, ce pierise în ajun și mergeau înainte cu vremea. Înlesnită întii de „nemții cu coadă” ai lui Saxa Coburg și apoi de trupele rusești ale generalului Kutuzov — „muscalii aflușeră la București o Capua” —, influența occidentală crește mereu mai mult, în paguba celei orientale, țarigrădene. Limba franceză cîștigă mereu mai mulți vorbitori, mobila din casele boierești și ale burgheziei avute se schimbă, modul de viață, alimentația, îmbrăcămintea se primenesc. N-au lipsit, desigur, nici atunci, minți și condeie pe care înnoirea lucrurilor să le irite peste poate și, dacă vechea glavă a pravilei de la Govora, care prevedea ca „muierea ce-și va tunde părul său, naftima să fie”, nu mai speria de mult pe nimeni, cîte un Ion Dobrescu cojocarul, dascăl la biserica Batiștei din București, nota indignat în cronică lui — inedită, pe care o cităm după C. C. Giurescu: „Muierile cu capetele goale și tunse, dezgolite pînă la brîu. Oamenii (= bărbatii) își lepădaseră portul și-și luase portul străin, ca păgînii, unii nemțește, alții franțuzește, alții în alte chipuri, cu părul tuns, cu zuluți, ca muierile. Apoi se amestecau (= se înrudeau) cu ei (= cu rușii) și cei mai procopși (= cultivați) le învăța cărțile lor, unii franțuzește, alții nemțește, alții italienește. Și intra (= pătrundea, se întindea) învățătura lui Volter... pre carele îl aveau, păgînii, ca pre un Dumnezeu”. Pe vremea aceea, ne spune

Ion Ghica, „arta era lucru necunoscut. În tot Bucureștiul nu se afla decît un singur piano și o harpă”. „O fată de boier mare, întoarsă de la un clauster de la Viena, unde fusese crescută și unde dobîndise un talent muzical extraordinar la clavir, a adus în casa bărbatului-său prețiosul instrument. Într-o seară, boierul, zăbind cîțiva inși cari se pitulaseră lîngă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s-a zbrîlît de gelozie, și cînd a doua zi tînăra femeie s-a trezit, nenorocita!... a găsit clavirul spart cu toporul în mii de bucăți... Mîhnirea ei a fost atît de mare, încît peste cîteva săptămîni o duse la groapă. Ea lăsase cu limba de moarte să-i facă coștiugul din scîndurile clavirului, dar popa s-a împotrivit, zicînd că fusese *vasul Necuratului*”.

Cazuri semnificative, dar desigur din ce în ce mai rare, de vreme ce știm, din același izvor, că, o dată cu stingerea epidemiei de ciumă, nunțile, petrecerile, balurile, recepțiile se înmulțesc considerabil, iar generalul Kutuzov scrie, în 1810, că „toată lumea e nebună după dans”.

Cam așa arătau Bucureștii, cînd ea, domnița Ralu, ambițioasa și cultivată fiică a domnitorului Caragea (el însuși bărbat învîțat și iubitor de teatru, traducător în grecește al mai multor piese de Goldoni), domnița despre care același Ion Ghica ne spune că era înzestrată cu „gustul frumosului în cel mai mare grad”, că era „admiratoare a muzicii lui Mozart și a lui Beethoven” și că „se hrănea cu scrierile lui Schiller și ale lui Goethe”, luă inițiativa de a întemeia un local de teatru menit să adăpostească o activitate dramatică mai susținută decît o puteau face încăperile palatului domnesc, unde, „cu puțină pînză croită și hîrtie poleită”, domnița monta spectacole improvizate din „recitări de monologe din repertoriul antic” și din „piese traduse din repertoriul contemporan apusean”. Firește că, în condițiile întîririi mișcării eteriste, toate aceste manifestări își aveau țelul lor politic, acela ca, prin marile pilde ale antichității, să „înflăcăreze” lupta pentru independență națională. „Revoluția lui Tudor Vladimirescu... — socoate N. Filimon — o datorăm în mare parte ideilor de libertate și de eroism culese de junii români din piesele *Moartea lui Cezar*, *Ahil*, *Timoleon* și *Ecuba*”.

După fuga lui Caragea și a familiei sale, în 1818, teatrul de la „Cîsmeara Roșie” și-a închis porțile; nu pentru multă vreme însă. Noul domn, Alexandru Șuțu, numește ca „efor” pe Iancu Văcărescu, om luminat și cunoscător de teatru, ca unul care călătorise și studiasse la Viena, fiind și consilierul domniței Ralu. „La deschiderea teatrului întîiași dată în București, în anul 1819”, nepotul lui Ienăchiță Văcărescu scrie un Prolog, care, dacă s-a și reprezentat, va fi pricinuit destulă bătaie de cap regizorului, căci iată ce indicații dă autorul: „Saturn, zeul timpului sau însuși timpul, cu ceasornicul de nisip și

secerea, în poziție de sosire vestitoare. Din cea din fund parte a teatrului (= a scenei) se scoboară Astreea, cu cornul îmbelșugărei în mână, din care se revarsă toate fericirile asupra binevoitorilor buni patrioți români; „în scopul de a trezi — spune I. Heliade Rădulescu — și în România sentimentul de jertfă pentru patrie”, autorul prologului traduce în românește câteva piese pentru noul teatru și sprijină și bănește înființarea trupei dramatice alcătuite din școlarii de la Sf. Sava.

Cum va fi arătat teatrul de la „Cișmeaua Roșie” aflăm de la N. Filimon, care (născut chiar în anul acela!) va mai fi apucat desigur bătrâni care l-au cunoscut. Așezat pe strada Fintinii, în colțul cu Podul Mogoșoaiei (cam pe unde e azi colțul Căii Victoriei cu strada Nuferilor), în fundul unei grădini cu vegetație bogată, „sala teatrului propriu-zisă avea trei rânduri de loji tapetate cu postav roșu și împodobită cu perdele de chembrică cu ciucuri albi. La dreapta era o sofa îmbrăcată cu catifea roșie, pe care ședea domnitorul, iar mijlocul sălii era acoperit cu lavițe căptușite tot cu postav roșu. Scena se deosebea de restul sălii printr-o cortină de pânză pe care era desenat Apolon ținând lira pe genunchi. Într-un spațiu mic ce despărțea scena de public erau o mulțime de scaune și pupitre destinate pentru muzicanții ce compuneau orchestra de pe atunci. Iluminația era într-adevăr curioasă, căci, în loc de lampadarius și lampe, teatrul era peste tot iluminat cu luminări de seu puse în sfeșnice de tinichea, spânzurate împrejurul sălii”. Locurile nu erau toate la „vînzare liberă”, căci „lojile de mijloc se plăteau cîte un galben și erau lăsate pe seama boierilor celor mari, a consulilor și a altor persoane de distincțiune”. „Foaierile”, cum le-am zice noi azi, erau două: o sală pentru bufet și o a doua în care slugile boierești

și așteptau stăpîni să iasă din sala de spectacol. În pauze, țiganii „mucarații” tăiau mucul luminărilor; cînd se afla și domnitorul în sală, acestea erau de ceară, spre a scoate mai puțin fum.

Poate că la spectacolul din 1819, primul spectacol al teatrului în limba română, publicul — bărbații în costume turcești, femeile, ca întotdeauna mai prompte la inovații vestimentare, îmbrăcate după ultima modă vieneză — a fost mai cucerit de cele ce se petreceau pe scenă decît la piesele jucate pînă atunci de trupele străine, cînd, și nedepriși cu noul gen de divertisment, și neînțelegînd mai nimic din ce se vorbea la rampă, spectatorii vedeau în seara de teatru mai mult un prilej de întîlniri și conversații mondene.

Cu stîngăcia, dar și cu noblețea inerente oricărui început, ridicarea de cortină din 1819 deschide drumul „Societății literare”, și apoi al „Filarmonicii”, spre crearea unui teatru românesc permanent. După un veac și jumătate, rămîn încă emoționante și deosebit de actuale versurile în care, în Prologul său, nepotul lui Ienăchiță Văcărescu lansa îndoitul său îndemn, acela de a nu uita menirea socială a teatrului și de a face să răsune pe scenă o tot mai frumoasă limbă românească:

„V-am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muze;
Cu el curînd veți fi vestiți
Prin vești departe duse.”

În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiți la minte;
Podoabe limbei noastre dați
Cu românești cuvînte.”

Radu Albala

Charles Doussault : La „șosea”, sau, poate, în drum spre „Cișmeaua Roșie”

